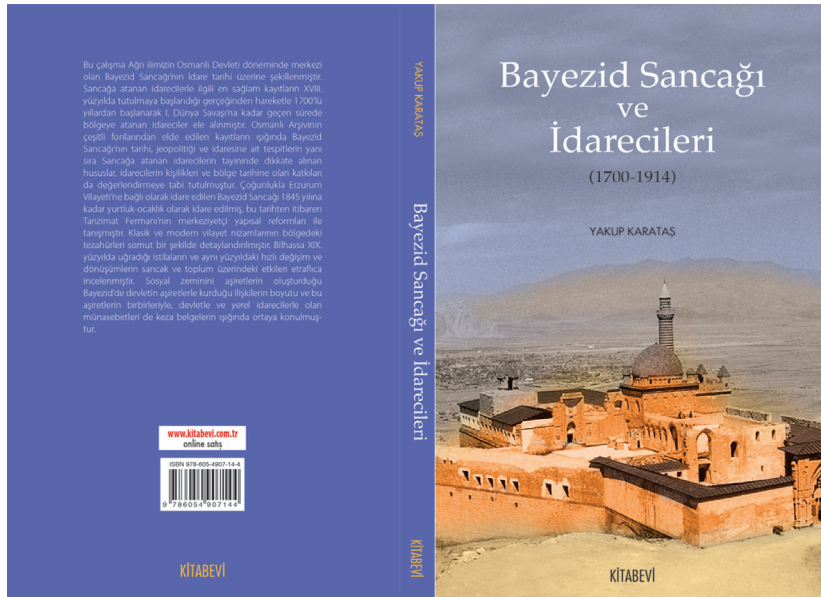

Bayezid Sancağı ve İdarecileri (1700-1914) Adlı Eser Üzerine

Mehmet Kerem KARASU¹

¹Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ağrı, Türkiye

bu tür gayretler, çalışmaların güvenilirliğine gölge düşürmek bir yana bilakis belgeye dayalı tarih yazımının bir devamı olarak 20. Yüzyıl Türk tarihçiliğine bir katkı olarak ele alınmalıdır. Yazarın üslubundaki belgelere sadakat konsepti doğal olarak çalışmanın sıhhatini teyit eden bir vakıa olarak karşımıza çıkar. Kronolojik hassasiyet ve belgelerin tarihlendirilmesindeki titizlik uzun ve yorucu bir inceleme sürecine delalet eder.

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinde öğretim üyesi olan Yrd. Doç. Dr. Yakup Karataş şehrin tarihi ile ilgili yaptığı birkaç makale çalışmasından sonra dokümanter birikimini bu eserle bir araya toplamış ve ortaya son dönem Osmanlı tarihinin de bir parçası sayılabilecek bir şehir ve idare tarihi eseri çıkmıştır. Eserde ilk bakışta dikkat çeken hususlar, verilerin büyük kısmının Osmanlı Arşivi kaynaklı olması ve pek çok farklı fonda elde edilen belgelerin bir bütünlük içerisinde verilmesidir. Şehir tarihi ile ilgilenenlerin bildiği üzere bilhassa Osmanlı şehirlerinin vazgeçilmez kaynakları Şerhiyye Sicilleri olmakla birlikte Erzurum Şerhiyye Sicillerinin bulunmayışı farklı fonlara müracaat etmeyi zorunlu kılmıştır. Kimi dönemlerde “belge fetişizmi” şeklinde adlandırılmak suretiyle bir nakîse atfedilmeye çalışılan

Ağrı şehri Osmanlı döneminde genelde Erzurum Vilayeti'nin bir alt birimi olarak Bayezid Sancağı şeklinde idare edilmişti. Erzurum ile ilgili çalışmalar genelde vilayetin merkezine inhisar ettirilmiş, vilayetin Bayezid ve Erzincan gibi sancakları müstakil olarak ele alınmamıştı. *Bayezid Sancağı ve İdarecileri*, bu anlamda ciddi bir tarz değişikliği getirmekle birlikte Osmanlı döneminde sancak olup da Cumhuriyetle birlikte vilayete dönüştürülen benzer konumdaki illerin tarihinin yazılması anlamında da ilk örneklerden birini teşkil eder.

Çalışmanın giriş bölümü Osmanlı eyalet idaresi ve özellikle Bayezid'de uygulanan şekliyle yurtluk-ocaklık sisteminin detaylı incelemesini ve bu idari yapının tarihi vetiredeki bir tanıtımını ihti-

Sorumlu Yazar:

Ağrı İbrahim Çeçen
Üniversitesi, Fen
Edebiyat Fakültesi, Tarih
Bölümü, Ağrı, Türkiye,
mkeremkarasu@gmail.com

va etmektedir. Yine girişte Osmanlı idaresine alınışından başlanarak cumhuriyetin ilk yıllarına kadar geçen sürede Bayezid'in idari tarihi de kısaca ele alınmıştır.

Eserin ana bölümünü oluşturan mutasarrıflar bahsi ise yine kronolojik olarak Bayezid'e atanan mülki amirlerin bölgedeki faaliyetlerini konu almıştır. Yaklaşık elli mutasarrıf ve kaymakamın dönemlerinin incelendiği bu kısım, mutasarrıfların idari kabiliyet ve performanslarının yanı sıra bölgenin tarihi için de ayrıca önemli veriler sunar. Gerçi alt başlıkların mutasarrıfların isimleriyle verilmiş olması ele alınan tarihi hadiseleri gölgede bırakmış gibi ise de eserin derinlemesine tahlili, hem Bayezid (Ağrı) hem de Erzurum tarihinin karanlıkta kalan çoğu noktasını deşifre etmektedir. Örneğin İran ve Rus istilalarının değerlendirildiği yerlerde sadece Bayezid ele alınmamış çevresel faktörler de göz önünde bulundurularak Erzurum, Van, Bitlis, Muş, Malazgirt, Kars, Kağızman vs. pek çok yerle ilgili gelişmeler kaleme alınmıştır.

Bilindiği üzere XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin idari, adli, mülki, mali ve askeri alanlarda reformlarla uğraştığı uzun bir tarihsel süreçtir. Merkezi hükümetin öncülük ettiği bu reformların taşrada nasıl uygulandığı, ne türlü akisler uyandırdığı yahut bunların menfi ve müspet tesirleri Bayezid örneğinde ustaca işlenmiştir. Yurtluk-ocaklık sistemin kaldırılarak merkezi denetimin sağlanmaya çalışılması Bayezid tarihinde mühim bir inkılap olarak sunulmuş, bunun mali ve idari boyutları değerlendirilerek aynı dönemlerde yaşanan Han Mahmud ve Bedirhan hadiseleri ile aralarındaki farklar ortaya konmuştur. Hem ahalinin hem de idarecilerin yeni uygulama ve reformları kabullenme ve uygulama süreçleri de inceden inceye örneklendirilmiştir.

Sancağın yurtluk-ocaklık şeklinde idare edildiği dönemlerdeki mutasarrıf davranışları ile yurtluk-ocaklığı kaldırıldıktan sonraki idareci davranışları üzerinde özellikle durulmuştur. Örneğin Tanzimat öncesinde Bayezid mutasarrıfları Bayezid'de irsi bir şekilde idarede bulunup makamını terk etmeme uğruna devlete bile kafa tutabilecek bir kararlılık gösterirken Tanzimat sonrasında merkezden tayin edilen mutasarrıfların aynı kararlılığı göstermemiş olması tarihi bir realite olarak belgelerle ispat edilmiştir. Ortaya konan bu tespit XIX. yüzyıl Osmanlı idari zihniyetindeki eksen kaymalarına işaret olabildiği gibi yapılan her reformun istenen çözümü sağlamadığı savını da desteklemektedir. Buna göre merkezleşme temayülünün çok güçlendiği Sultan II. Mahmud döneminden itibaren idaredeki kimi tasarruflar merkezin denetim kabiliyetini yükseltmiş ise de başka türlü sıkıntıların ortaya çıkmasına da engel olamamıştır. Mesela Bayezid'e atanan mutasarrıfların pek çoğunun bölgede kısa süre kaldıktan sonra görev yeri değişimi talebinde bulunması ve bu vesile ile pek çok icraatın akim kalması bu noktaya işaret eder.

Sosyal yapısı genelde konargöçer aşiretlerden oluşan Bayezid'de aşiretlerin kendi aralarındaki ve devletle olan ilişkilerine de oldukça yapıcı bir üslupla yaklaşılmış olması pragmatik öğretinin yazarın tarzına olan etkisini gösterir. Diğer yandan söz konusu edilen İran ve Rus istilaları dönemlerinde aşiretlerin devlete olan sadakatleri ve devletin uyguladığı taltif-ödül sistemi özgün örnekleriyle ifade edilmiş ve bugüne dahi ışık tutabilecek ya da çözüm olabilecek imalarda bulunulmuştur.

Çalışmanın genelinde Bayezid'in Osmanlı Devleti tarafından önemli ve özen gösterilmesi gereken yer olarak görüldüğüne dair pek çok kayıt ortaya konmuştur. İran ve Rus sınırında bulunan böylesine önemli bir yerleşim yerinin devlet katındaki önemi tartışılmaz olmakla birlikte bölgeye atanan idarecilerin tavırları ve komşu devletlerle olan ilişkileri de önem arz eder. Bu anlamda gerek İran hanları ve gerekse Rus diplomatik temsilcilerinin Bayezid'deki idareciler ve halkla olan münasebetleri de yeri geldiğinde konu edilmiştir.

Eserden anlaşıldığına göre tarih boyunca eşkıyalık, kan davaları, iç çekişmeler ve nüfuz mücadelesinin eksik olmadığı Bayezid'de XIX. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan Ermeni meselesi ve aşiretlerden tesis edilen Hamidiye Alayları bölge idaresinde rol alanların önemini daha da artırmıştır. Bölgeye atanan idarecilerde aranan kimi özellikler aydınlatıcı veriler olarak sunulmuştur. *Tecrübe ve istikamet* vurgusu, aşiretlerle iyi intibak kurabilme yetisinin olması gibi özel yeteneklerin arandığı idareciler bölgede öteden beri sosyal nizamın en önemli aktörleri olarak görülmüştür. Gerçekten de örneklere bakıldığında halkın dilinden anlayan idareciler oldukça başarılı bir yönetim sergilemiş ve kalıcı eserler bırakabilmişlerdir. Bölgenin hassasiyetinin farkında olan merkezi hükümet bu hususlara dikkat ederek idareci tayininde gayet hassas davranmıştır.

Tüm bu hususlar göz önünde tutulduğunda *Bayezid Sancağı ve İdarecileri (1700-1914)*, şehir ve idare tarihi çalışmaları için oldukça uygulanabilir bir örnek olmasının yanında ülkemizdeki pek çok vilayetin tarihinin yazılmasında da mühim bir emsal teşkil eden sıra dışı bir kaynaktır. Bu esere Osmanlı Devleti'nin halkla ilişkileri, halkın devletle olan temaslarının boyutu, merkezi hükümetin idari tasarruflarının bölgede inikâsı, idareci tayinlerinde tarihsel süreçlerin etkileri, yerel ve ulusal dinamiklerin idareye tesirleri gibi pek çok alana ışık tutan bir çalışma olarak yaklaşmak mümkündür.

Kaynakça

Karataş, Y. (2014). *Bayezid Sancağı ve İdarecileri (1700-1914)*.(XIV+280 Sayfa.). İstanbul: Kitabevi.